

Az irodalmi tanításban a lélektan, a filozófiai bevezetésben meg a pedagógia olyan, hogy nemcsak azt adja, amit ad, hanem hihetetlen erővel, nagy lelkesedéssel vonz sok más emléket, összefűz sok laza ismeretet, bevilágít többen-több okba és tanulásba. Egyszerre értékessé és elevenné avathat sok olyan tapasztalatot, mely eddig haszontalan és élettelen volt! A pedagógia poétikai, retorikai és irodalmi alapon, történeti és művészi megvilágítás mellett, igazán tiszteletet ébreszt a múlt és a jövő, az emelkedés és annak eszközei iránt. Segít a fejlődés eddigi eredményeinek a felhasználásában, de előkészíti új javak megteremtését is és lélekbeható szépségekkel vezet rá arra az útra, mely a tettekész haladásáé!

Dr. SCHMIDT MÁRIA.

A SVÁJCI KÖZÉPISKOLÁK SZERVEZETE.

Svájc közoktatásügyét, különösebben középoktatását, nemcsak nálunk, de a műveltebb nyugati államokban is kevésbé ismerik. Ennek oka főleg a nagy sokféleség és változatosság, amely az oktatásügy területén tapasztalható. Egységes képet nyújtani vagy alkotni Svájc iskoláiról nem lehet. A pedagógiai irodalomban is kevés adatot találunk erre vonatkozólag. A svájciak maguk úgy látszik nem sokat törődnek azzal, hogy oktatásuk, nevelésük ügyét megismertessék a külfölddel. Az idegen kutatóknak pedig nagy utánjárásba és fáradságba kerül még a helyszínén is, hogy a szükséges adatok birtokába juthassanak.

Mivel az oktatásügy teljesen az egyes kantonok hatáskörébe tartozik, nemcsak a tanítás egyik vagy másik területén, hanem magán az iskolaszervezeten is könnyen történhetik módosítás s történt is gyakrabban az újabb időben. Úgy hogy a nagy kézikönyveknek, *Baummeister*-nek, *Rein*-nak, *Petersilie*-nek, vagy a svájci iskolákat ismerető régebb munkáknak. (*Huber*, Die Organisation des gesamten Schulwesens in den einzelnen Kantonen der Schweiz, 1898; *Hotz*, Das schweizerische Unterrichtswesen, 1904) adatai már elavultaknak tekinthetők. Az újabb kézikönyvek, mint az *Ewald Horn*-é is (Das höhere Schulwesen der Staaten Europas. 1906.) csak nagyon általános keretek közt maradnak. A legmegbízhatóbb tájékoztatást még *Grob* és *Huber*nek német és francia nyelven megjelenő évkönyvei (*Jahrbuch des Unterrichtswesens in der Schweiz*, *Annuaire de l'instruction publique en Suisse*) nyújtják. Ezek azonban csak az illető évre vonatkozó adatokat s a jelentősebb változtatásokat tartalmazzák.

Az elmúlt tavasszal pár hónapot töltöttem Svájcban. Ezen idő alatt felkerestem a nagyobb s műveltebb kantonoknak (Genève,

Waadt, Fribourg, Bern, Luzern és Zürich) közoktatásügyi hatóságait (*Département del' instruction publique*), hol lekötelező szívesseggel nemcsak a kantonális középiskolák látogatására adtak engedélyt, hanem a közoktatási intézmények szervezetére vonatkozó adatokat, törvényeket is rendelkezésemre bocsátották. A zürichi *Pestalozzianum* könyvtárában *Brandenberger dr.* prof. közbenjárására *Schipfe* titkos tanácsos úr igazgató engedelmével a többi kantonokra nézve is összegyűjthettem az adatokat. Személyes tapasztalataim és tanulmányaim alapján így elég részletes és teljes áttekintést nyertem a svájci középiskolák jelen állapotáról. Ezen tanulmányomban a középiskolák változatos szervezetét óhajtom főbb vonásaiban olvasóimmal megismertetni.

Sehol sincs talán annyiféle középfokú tanintézet, mint Svájcban. Különösen nagy a változatosság akkor, ha középiskolának tekintünk minden olyan iskolát, amely az elemi (*primaire, primaire*) oktatáshoz kapcsolódik, tekintet nélkül céljára, rendeltetésére, vajjon az általános műveltség, nevelés, vagy a szakismeret és ügyesség szolgálatában áll, hogy főiskolára, egyetemre, avagy gyakorlati életpályákra készít elő. Különösen sok Svájcban a szakiskola. Ezek felállításaiban és támogatásában nagy buzgóságot fejtenek ki az egyes kantonok; tőlük semmi áldozatot sem tagadnak meg.

Hogy mennyi, hányféle s mily változatos szervezetű középiskolája van egy kantonnak, például a *fribourgit* hozzuk fel. Ez a kanton egyike a kisebbeknek, s nem is a leggazdagabbak közül való. Népsűrűsége körülbelül közepes Svájcban. Szándékosan választottuk ezt a kantont azon speciális helyzeténél fogva, hogy mivel benne a földművelés az általános foglalkozás, lakosságának csak 22 %-a város-lakó. Ez a körülmény ugyanis kétségkívül nincs kedvező hatással a sok és sokféle iskola kialakulására.

Az 1911. évi adatok szerint Fribourg-ban 139,000 ember lakott. Volt a kantonban 570 elemi iskola, 12 magasabb fokú elemi iskola, 300 ujoncvizsgálatra előkészítő tanfolyam; 5 école secondaire ipari oktatással; 1 école sec. leányok részére kézimunka- és gazdasági oktatással; 1 éc. sec. ugyancsak lányoknak tanítónői pályára való előkészítéssel; egy négy évfolyamos tanítóképző (Ecole normale à Hauterive); Lycée cantonal de jeunes filles — leányok részére, baccalaureatusra előkészítő iskola; Académie Sainte-Croix nők részére egyetemi oktatással; egy felsőbb leánykereskedelmi iskola; több háztartási iskola megfelelő tanítónőképzővel; két magasabbfokú földművesiskola; Technicum tudományos és gyakorlati szekcióval; előbbi elektromechanikai, építészeti, földmérnöki és rajztanítói szakosztály-lal, utóbbi mechanikai, kőfaragó, kőműves, asztalos, csipkeverő, himző,

ötös tanfolyamokkal és műhellyel; zenekonzervatórium; kantoniális kollegium, a Collège Saint Michel; egyházmegyei papnevelő; négy fakultású európai hírvé egyetem; s ezeken kívül majd egy tucat internatus és magániskola. A majdnem 900 iskolát 32,500 tanuló látogatta; 30,000 az elemi s 2,500 a közép- és főiskolákat.

Eltekintve a szoros értelemben vett szak- és gyakorlati életpályákra készítő iskoláktól, szűkebb körű, polgári-nak nevezhető műveltséget nyújtanak és felsőbb reális tanulmányokra készítenek elő azon alsóbbrendű középiskolák, amelyeket a német nyelvű kantonokban *Sekundarschule*-nak, a franciákban *école secondaire*-nak, Oltenben és Murriban *Bezirkschule*-nak hívnak. Ezek a négyosztályos elemi (primar, primaire) iskolához kapcsolódnak. Sok tekintetben a magasabb népiskola karakterével bírnak s pótolják is ezeket. Ahol azonban mindkettő megvan, ott a felsőbb elemi iskolákat megkülönböztetésül másképp hívják; Aargauban *Fortbildungschule*-nak, Fribourgban *école regionale*-nak és Tessinben *scuole maggiori*-nak.

A szekundar, *secondaire* vagy *Bezirkschule* nálunk tulajdonképpen a polgári iskolának felel meg. Szervezetük változó az egyes kantonokban. Általában négyosztályosak: Bernben vannak ötosztályúak is.

Elvégzésük utat nyit a középiskolai reális és mérkantil tagozatok felső osztályaiba (Zürich, St. Gallen, Bern stb.), sőt különbözőtípusú felvételi vizsgálattal a gimnázium felsőbb osztályaiba is. Néhol erről előre is gondoskodnak: pl. Oltenben, ahol a latin és görög fakultative taníttatik a *Bezirkschule*-ban.

Azonban ezen iskolák előkészítésével sehogy sincsenek megelégedve a gimnáziumi és reáliskolai felsőbb osztályokban tanító tanárok. Ennek okát egyrésztől abban látják, hogy ezen iskolák kettős feladatnak, (ú. m. a gyakorlati életpályákra és a felsőbb tanulmányokra való előkészítés) egyszerre kellőképpen nem tehetnek eleget, másrésztől, hogy az itt tanító tanároknak nincsen egyetemi végzettségük, csak ú. n. *Sekundarlehrerpatent*-jük, melynek elnyerésére elég két évi akadémiai studium.

A *sekundarschule*-k tanulóinak legnagyobb része tényleg inkább gyakorlati életpályára lép, amint ezt Svájc legnagyobb és legjobb e nemű iskolájának, a *berni*-nek 1910 évi statisztikája is mutatja. Az öt évfolyamos *sekundarschule*-nak 1910-ben 34 osztálya, 47 tanítója s 1083 növendéke volt. A 158 végzett növendék közül ipari pályára ment 63, kereskedőnek és bankba 51, posta- és távirószolgálatra 13, hivatalba 12, tanítóképzőbe 5. Gimnáziumban és kereskedelmi iskolában csak 8 folytatta tanulmányait.

Nem teljes középiskoláknak — melyek érettségit, *baccalaureatus*t nem nyújtanak s nem képesítenek egyetemi és főiskolai tanul-

mányokra, tekintendők egyes német kantonok *progimnáziumai*. A luzerni kantonban ezek négyosztályosak (Willisau, Münster, Sursee), Bernben ötosztályúak (Délamont, Neuerwille, Biel, Thun). Szervezetük, tantervük kisebb-nagyobb eltéréssel megfelel a teljes gimnáziumok megfelelő alsó osztályainak. A Willisau-i latin, görög nélkül, modern nyelvekkel, intenzív matematikai és természettudományi tanítással inkább alreáliskolának tekinthető. Sursee-ben a negyedik osztályban fakultative szerepel a pedagógia, methodika és iskola-higiéné is, hogy innen a tanulók a tanítóképzőbe léphessenek át. Valamennyi progimnáziumban szerepel a könyvtel is.

Hasonló intézetek francia Svájcban a négyosztályos *Collèges scientifiques communaux* latin-görög nélkül, de a két hazai nyelven kívül kötelező olasz vagy angollal, fizikával és kémiával; továbbá a hatosztályos *Collèges classiques communaux* latin és göröggel a két hazai nyelv mellett, kémia nélkül, kevesebb természettudománnyal és matematikával. Különösen gyakoriak ezen intézetek Vaud kantonban (Aigle, Aubonne, Avenches, Bex, Le Chenit, Lausanne, Montreux, Morges, Moudon, Nyon, Orbe, Payerne, Rolle, Sainte-Croix, Vevey, Yverdon). Ilyen az ötosztályos Collège latin de Neuchatel is. Mindezen iskolák végbizonyítványt is adnak (*Certificat d'études secondaires*), de előkészítenek a *Gymnase classique* vagy *Gymnase scientifique cantonal*-ra is.

Teljesen megfelelő intézet olasz Svájcban az ötosztályos *Ginnasio litterario* és *Ginnasio tecnico*. (Bellinzona, Locarno, Lugano és Mendrisio.) Ez is előkészít a *liceo philosophico* és *liceo tecnico*-ra.

Sokkal nagyobb a változatosság az érettséget nyújtó és főiskolai tanulmányokra képesítő teljes középiskolák szervezetében. Német Svájc legnagyobb részében ezek *Kantonschule* néven ismeretesek. (Sarnen, Chur, Pruntrut, St. Gallen, Schaffhausen, Solothurn, Aargau, Winterthur, Zug, Luzern, Zürich.) Sajátos szervezetű iskolák; legtöbbször gimnáziumi, reál, merkantil s néha még szemináriumi elágazással. Ha a mi viszonyaink közt akarnánk őket elképzelni, olyan intézetek, amelyek gimnáziumot, reált, kereskedelmi iskolát és tanítóképzőt egyesítenek magukban.

Egyes kantoni iskolák különféle ágazatainak néhány osztályos közös alapjuk van. *Chur*-ban két reálosztályhoz 5 évfolyamú *klasszikus*, 4 osztályos *technikus*, 3 évfolyamú *kereskedelmi* és 4 éves *szemináriumi* tagozat csatlakozik. *Zug*-ban a 2 osztályú algimnázium után 4¹/₂ évfolyamos (5 osztállyal) *főgimnázium*, a 2 osztályú *sekundarschule* után pedig egyfelől 4¹/₂ évfolyamos (5 oszt.) *Industrieschule* (latin-görög nélkül), másfelől 3 osztályú *kereskedelmi* iskola követ-

Közik. *Trogen*-ben a 3 osztályú *sekundarschulén* 4 osztályos *gimnázium*, 3½ éves, 4 osztályú (VII. oszt. fél éves) *reáliskola* s 1 osztályos *kereskedelmi iskola* épül fel. *Aargau*-ban a 4 osztályos *latin* *Bezirkschule*-hoz 4 osztályú *gimnázium*, 4 osztályos *reál* (3½ évfolyammal) és 3 osztályos *kereskedelmi* csatlakozik. *Winterthur*-ban van egy 7 osztályos (6½ évf.) *gimnázium*, amelynek III-ik osztályához egyfelől 4 osztályú (3½ évf.) *reál*, másfelől 1 éves *kereskedelmi* kapcsolódik.

A különféle tagozatok a felsorolt iskolákban nincsenek egymástól élesen elkülönítve. Szervezetük, igazgatásuk egységes. Egyes tárgyakat a különböző ágazatok tanulói együtt is hallgatnak. Bár ezen iskolák fejlődése, szervezete és szabályzatai szerint valószínű, hogy itt tényleg tagozatokra való elágazásokról lehet szó, még sem hallgathatjuk el a franciaországi, francia svájcbeli erősen tagozódó iskolák látogatása és tanulmányozása után azon impressziókat, hogy ezen kantoni iskolákban inkább három vagy esetleg négy különféle iskolafaj egyesítettett a tanulók csekély száma miatt, a költség és térkimélés végett.

Vannak a kantoni iskolák közt olyanok, amelyekben a *gimnáziumok* teljesen külön állanak és csak a *klasszikus nyelvek* nélküli tagozatoknak van közös alapja. A *thurgau*i kantoni iskolának *Frauenfeld*-ben 7 osztályos *gimnáziuma* s aztán 3 osztályú *sekundár iskolához* kapcsolódó 3½ évfolyamos *technikus* és 2 évfolyamos *merkantil* tagozata van.

Jól tagozott, de szervezetenként szorosan egységes iskola a *St. Gallen*i kantoni iskola, amelyben tulajdonképpen négy intézet van: 7 oszt.-os *gimnázium*, a *sekundár iskola* II-ik osztályához fűződő 5 osztályos *technikus*, 3 osztályos *kereskedelmi iskola* és *sekundár tanítóképző* két kurzussal. A *gimnázium* a III-ik osztálytól *litterarius* és *realis* tagozatra oszlik. Utóbbi megfelel a német *reál* *gimnázium*nak. A *technikus iskola* a IV. osztálytól ágazik ketté *mechanikai-technikai* és *chemiai technikai* tagozatra. Ezen sokféle ágazó sajátos szervezettű iskola mégis egy egységes intézmény, egységes adminisztrációval. Nemcsak az elágazó tagozatok, hanem a különböző iskolafajok tanulói is közösen hallgatnak egyes tárgyakat.

Tovább megy az elkülönülés *Luzern*-ben. Itt a kantoni iskolának van egy 5½ évfolyamos 6 osztályos (I. osztály fél éves) *gimnáziumból* s 2 évfolyamú *lyceumból* álló *humanisztikus tagozata* s azután egy *realisztikus tagozata*, amely 2 osztályos közös alsó reálon felépülve egyfelől 5 évfolyamú *technikai*, másfelől 3 évfolyamú *kereskedelmi* tagozattá egészül ki. A két tagozatnak külön igazgatósága és tanári testülete van.

Teljesen külön vált a katonai iskola három tagozata *Zürichben*: *Gymnasium*, *Industrieschule*, *Handelsschule*. Mindháromnak külön felügyelete, igazgatósága, tanári testülete és épülete van. A kantonschule elnevezés tulajdonképen itt csak összefoglaló neve ezen három iskolának. A gimnázium maga is két intézetből áll tulajdonképen.

Basel-ben két teljesen különálló középiskola van: *Gimnázium* és *reáliskola*. Előbbi 8 évfolyamú; a 4 alsó algimnáziumnak, a 4 felső főgimnáziumnak hivatik. A reáliskola is két részből áll: 4 osztályos alreálból és főreálból. Utóbbi 4 $\frac{1}{2}$ évfolyamos technikai és 4. osztályú kereskedelmi tagozatra oszlik.

A *berni* kantonban nem divatos a Kantonschule elnevezés. A középiskolákat egyszerűen gimnáziumnak hívják (*Bern*, *Burgdorf*, *Pruntrut*.) Tanulmányidejük 8 $\frac{1}{2}$ év, 9 osztállyal. Alsó tagozatuk 5. osztályos *progimnázium*, a felső 4. osztályos *obergimnázium*. Az alsó-3. osztályban nincs latin; de a francia nyelv már az I-ső osztálytól szerepel. A IV-ik osztálytól kezdve kettéágazás van, *litterárius* és *reális* tagozatra. Előbbi latin-göröggel, utóbbi ezek nélkül angollal, ábrázoló geometriával s általában intenzivebb reális oktatással.

A német kantonok iskolaszervezetétől egészen eltérnek a francia-svájci iskolák. Általában még sokkal tagozottabbak.

A *Collège de Genève* 8. osztályos. A négy alsó a *division inférieure*, a 4. felső a *div. supérieure*. Utóbbinak 4 tagozata van: *section classique* latin és göröggel; *sec. reale* latinnal, angollal, intenzív reális oktatással; *sec. technique* latin nélkül, több matematikával, geometriával és rajzzal; *sec. pédagogique* szintén latin nélkül, intenzív modern nyelvi, pedagógiai és praktikus kereskedelmi tanulmányokkal.

Hasonló szervezetű a *Gymnase de La Chaux de Fonds* is. Csakhogy itt a *div. inférieure* is tagozott. Minden osztálya két szekcióból áll: *sec. litteraire* és *sec. reale*-ből. Előbbi latinnal és a III. osztálytól göröggel, utóbbi ezek nélkül több franciával, matematikával és angollal. A *gymnase supérieure*-ban itt is 4 szekció van: *sec. litteraire*, *litteraire-reale*, *scientifique* és *pedagogique*. Egyes tárgyak, mint a francia, német, történelem, földrajz közősek a három. első szekcióban, a természettudományi diszciplínák is nagyjában egyfelől a *sec. pedagogique* és *sec. litteraire*-ban, másfelől a *sec. litteraire-reale* és *sec. scientifique*-ban.

Kisebbségi tagozódás *Vaud* kantonban. *Lausanne*-ban a fentebb említett nem teljes Collège-ken kívül két teljes kantoni középiskola van; *Collège et gymnase classique cantonal* és *collège et gymnase scientifique cantonal*. A *collège classique*-nak 6. osztálya van; a III-ik.

osztálytól kezdve latin-görög és latin-angol szekcióval. A gymnase-nak két osztálya van, de már három tagozattal. A latin-angol szekció itt ugyanis újra ketté oszlik latin-modern nyelvű (latin-langues modernes) és latin matematikai (latin-mathematiques spéciales) ágra. A collège scientifique 4 osztályos, egységes, klasszikus nyelvek nélkül, angollal vagy olasszal, geometriával és könyvvezetéssel. A gymnase 3 osztályos és 2 tagozata van: specialis matematikai (sec. mathématiques spéciales) és természettudományi modern nyelvi (sciences-langues modernes.) Előbbi fakultatív angol és olasszal, intenzívebb algebrai, geometriai, topografiai, asztronómiai és rajz oktatással, utóbbi kötelező angollal és olasszal, geometria és geom. rajz nélkül, kevésbé intenzív matematikai tanítással. Itt tehát majdnem ugyanaz a tagozódás van végrehajtva, mint La Chaux de Fonds-ban, de sokkal egyszerűbben és praktikusabban.

Alig eltérő szervezetet találunk Neuchatel-ben, hol van egy 5 osztályos Collège latin és 3 osztályos Gymnase cantonal; utóbbi littéraire, scientifique és pédagogique szekciókkal.

Változatos, gazdag, sokféle igényt kielégítő középoktatási intézmény a fribourgi Collège Saint Michel, amelyben van egy francia tannyelvű 6 osztályos gimnázium a III-ik osztálytól kezdve latin-görög és latin-természettudományi szekcióval, 6 osztályú német nyelvű egységes gimnázium, mindkettőhöz kapcsolódó 2 évfolyamú 2 szekciós lyceum, 7 évfolyamos külön reális tagozat kombinálva mindkét gimnáziummal és a lyceum első évfolyamával, 5 évfolyamos kereskedelmi iskola a III. és IV. osztályban posta- és távirrida szolgálatra előkészítő kurzussal és egy teljesen az 1902-iki francia tanterv szerint berendezett francia gimnázium.

Azonos a fribourgi collège szervezetével a sarneni kantoni iskola, a stansi kapucinus kollegium, az engelbergi bencés gimnázium és a wallisi collège Sitten szervezete 6 osztályos gimnáziummal és 2 évfolyamú lyceummal.

Olasz Svájcban az 5 osztályos ginnasio-k felső tagozata a 3 évfolyamos liceo. Luganoban a ginn. litterario-hoz liceo philosophico, a gymn. tecnico-hoz lic. tecnico járul.

A középiskolák szervezetének ezen rövid vázlatos ismertetése is képet nyújt azon nagy eltérésekről, amelyek a svájci oktatásügy terén fennállanak. Ha egymásután végigtekintünk az egyes kantonnoknak az oktatás egész területére vonatkozó törvényeit, szabályrendeleteit, valamennyi oktatásügyi intézet vagy intézmény szervezetét, berendezését, a tananyagot, tanítási módszert, rendtartást stb., egy igazi khaosz volna előttünk, annál komplikáltabb, minél többet foglalkoznánk vele. Nem ide tartozik s messzebb is vezetne itt belebocsát-

kozni azon kérdés taglalásába, hogy egy állam közoktatásában van-e, mikor és mennyiben jogosultsága a szervezetek és eljárások különféleségének. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy Svájcban ez a jelenség nemcsak régebben, egy évtizeddel ezelőtt, de még ma is tulajdonban csapong. S ha még a nép- és felső oktatás terén maradhat ez az állapot, nem célszerű, nem praktikus és pedagógiaileg nem helyes a középoktatásban, épen annak céljainál fogva. Érzik és tudják ezt a svájci pedagógusok; a mai állapotokkal egyáltalában nincsenek megelégedve. Kifejezést is adnak szóban és írásban véleményüknek, óhajaiknak és tanácsaiknak. Egy-két dologban — mint az érettségi vizsgálatok ügye, az iskolák jogosításának kérdése — már is elérték rendezést. Eredménnyel és sullyal azonban csak akkor fognak felléphetni, ha a kantonok eddig elszigetelt tanártestületei országos egyesületeket alkotnak, amint ezt a matematikus tanárok már megtették. Egyesületük, a «Verein schweizerischer Mathematiklehrer» már foglalkozik is a tananyag kiválasztás, elrendezés és kezelés egy-egyesítésével.

Ezek után nem lehet csodálni, ha a középiskolák fentebbi elég fáradtságos és sok időt igénylő összeállítása után, amelyben a legáltalább valamennyire megegyezőket és hasonlókat egy csoportban vagy egymásután igyekeztünk bemutatni, sem érhettünk el kívánható áttekintést. Azt hisszük azonban, hogy csoportosításunkból, ha nem is általános érvényesüléssel, levonható az a következtetés, hogy az iskolaszervezet és tantervek különbözősége az ország nyelvi, nemzetiségbeli különféleségével párhuzamos; illetve, hogy az egynyelvű és nemzeti kantonok iskolái és tantervei hasonlóak egymáshoz s a megfelelő szomszéd államokéhoz.

A német kantonok gimnáziumai, klasszikus vagy humanisztikus tagozatai a német gimnáziumnak, a technikai és reális ágazatok pedig a főreáliskolának felelnek meg. Baselnek, Zürichnek és Schaffhausennek iskolái teljesen német típusúak. Német hatásnak kell tulajdonítanunk azon Svájcban különben csak egyedül álló jelenséget, ami a berni gimnáziumban megvan, hogy csak a III. osztályban kezdődik a latin tanítás. Mint ismeretes, ez egyik főjellemvonása a német reformtanterveknek. A szövetség fővárosa tényleg minden ízében német város, hol a birodalmi németségnek nagy súlya, érvényesülése és hatása van.

A francia kantonok iskoláinak alsó és felső tagozata (gymnase-lycée, division inférieure-supérieure) egészen francia típus. Az alsó tagozatban kétféle — egy latin, fakultatív görögös és klasszikus nyelvek nélküli ágra s a felsőben 4 szekcióra — latin-görög, latin-modern nyelvi, latin-történettudományi s természettudományi-

modern nyelvi — ágazó 1912-es franciaországi tanterv több-kevesebb eltéréssel érvényre jut a Le Chaux de Fonds, Genf, Neuchatel, Lausanne, Fribourg iskoláiban.

Az olasz Tessin középiskolái, a ginnasio-k és liceo-k (Bellinzona, Locarno, Lugano) pedig teljesen a legújabb olasz tanterv mintájára vannak berendezve.

Az iskola és a nyelv meg nemzetiség közt elvitázhatlan kapcsolat, összefüggés van. Nem képzelhető el, hogy két eredetre, nyelvre, érzületre, gondolkodásmódra, világrészekre teljesen különböző nemzetnek, mondjuk pl. a németnek és franciának, egyforma iskolája legyen. Aminthogy ez mindenütt, hol a nemzeti iskola kialakulására, fejlődésére megváltak a kedvező feltételek és körülmények, tapasztalható is. Egész természetesnek tartható tehát, hogy a különféle nyelvű, nemzetiségű kantonoknak más az iskola szervezetük. Nem is volna helyes politika a szövetség részéről, ha reájuk teljesen egyforma iskolaszervezetet erőszakolna.

A fentebb említett tényezőkön kívül kétségtelenül az azonos nyelvű, nemzetiségű szomszédos nagyobb és műveltebb államok hatása, továbbá a természeti viszonyoktól determinált életmód, foglalkozásbeli különbségek, gazdasági és politikai viszonyok is közreműködtek a svájci középiskolák fejlődésében. Azokat a kisebb eltéréseket, amelyek az egy nyelvű német vagy francia kantonok iskoláiban megnyilvánulnak, ezeknek az utóbb említett tényezőknek lehet tulajdonítanunk. Fejtegetéseink, következtetéseink, sajnos, csak teoretikus körre szorítkozhatnak, mert Svájcban az iskolaszervezetek, típusok történelmi fejlődésére adatok nem igen találhatók.

Véleményünk szerint ezen távolabb fekvő s mélyebben rejtőző tényezőkben is kell a svájci sajátos iskolai viszonyok kialakulásának okait keresni s nem egyedül azzal indokolni, amint azt általában szokták, hogy az oktatásügy az egyes kantonoknak saját hatáskörébe tartozik.

A kantonok mindazonáltal kötve vannak a szövetségi alkotmány határozmányaihoz. Különösen befolyást gyakorol a szövetség a középiskolákra az érettségi utasítással (Verordnung in Betreff des Maturitätsnachweises für die Kandidaten der medicinischen Berufsarten), továbbá a szövetségi politechnikumba való felvételi szabályzattal (Regulativ für die Aufnahme von regularen Schülern und Zuhörern an die eidgenössische polytechnische Schule). Az előbbiben a szövetség a követelmények minimumát tartalmazó érettségi programot adott ki. Az utolsó két évtizedben az iskolák úgy rendezték be tantervüket, hogy ennek megfeleljenek, mert csak azon iskolák érettségi bizonyítványai vétetnek tekintetbe, amelyeknek organizmusa, tanterve

biztosítékot ad az egyetemre és politechnikumra való megfelelő előkészület nyújtására. A szövetség tanács jegyzékét vezet ezen iskolákról. Szükség esetén meg is foszthatja valamely iskola érettségi bizonyítványát ezen jogosítástól.

Egyes iskolák önként túlmennek a szövetség által megszabott követelményeken. A szerzetes-iskolák hagyományaikhoz híven, pl. intenzívebben művelik a klasszikus nyelveket és a filozófiát. A német gimnáziumok közül egyesek a klasszikus, mások a modern nyelvekre s ismét mások a természettudományokra fektetnek több súlyt, mint a szövetség. Mióta az újabb időkben a hasznossági principiumok mellett az általános műveltségi és nevelési szempontok is előtérbe nyomultak, az oktatás általános céljai nagyban és egészben ugyanazok, csak a hozzá vezető utak térnek el az egyes iskolák hagyományai és fejlődése szerint.

Különben a fentebb említett hátrányoktól eltekintve, különösen az anyagiakat illetőleg csak hasznára válik az oktatás ügyének az, hogy az egyes kantonok hatáskörébe tartozik. Ennek tulajdonítható elsősorban az, hogy Svájcban oly fejlett az iskoláztatása. Az 1910-ben csak negyedfél millió lakossal bíró Svájcban volt 7 egyeteme (Basel, Bern, Fribourg, Genf, Lausanne, Neunburg, Zürich) több mint tízezer hallgatóval, körülbelül 33 humanisztikus és 25 reális teljes középiskolája. 1888-ban 32 millió frankot fordítottak Svájcban a közoktatásra, 1908-ban már 81 milliót. S ebből csak 6 millió esik a szövetségre, a többi mind a kantonok terhe. Két évtized alatt tehát két és félszeresével emelkedett a kiadás, ami a lakosság ezidőalatti gyarapodásával épen nem áll arányban. Az egyes kantonok valósággal versenyeznek az iskolák felállításában, fejlesztésében és berendezésében. Mindegyik klenódiumnak tekinti az iskolát, mert érzi és tudja, hogy az iskola és nevelésügy mit jelent egy demokratikus állam életében.

Dr. PAPP DEZSŐ.